

Eindrapportage actieplan

Overstap Vmbo naar havo, de sector aan zet

Advies VO-raad
Januari 2010
Annemiek Staarman en Karin Monnink, VO-raad
Met medewerking van H el ene van Oostrom

Inleiding	3
Hoofdstuk 1 Krachtenveldanalyse	4
Hoofdstuk 2 Feiten en cijfers overgang vmbo-tl/-gl naar havo 4	6
2.1 Een korte terugblik	6
2.2 Toelaatbaarheid en recht op toelating	7
2.3 Cijfers over instroom, doorstroom, uitstroom en bestemming	8
Hoofdstuk 3 Wat vinden de leden	11
3.1 De route vmbo-havo	11
3.2 Algemene argumenten, voors en tegens van selectiecriteria	12
3.3 Argumenten bij de verschillende selectiemethoden	13
3.3.1 Selecteren op een gemiddeld cijfer	13
3.3.2 Selecteren op motivatie en werkhouding	14
3.3.3 Het doubleerverbod	15
3.4 Voorstellen voor verbetering van de aansluiting	15
Hoofdstuk 4 Eindadvies: de sector aan zet	19
4.1 Naar een gedragscode	19
4.2 Gewenste maatregelen om de aansluiting te verbeteren	20
Bijlage 1 Bronvermelding en literatuur	22
Bijlage 2 Resultaten ledenpanel	24

Inleiding

Naar aanleiding van diverse moties en kamervragen heeft de staatssecretaris eind 2010 aan de VO-raad gevraagd in overleg te treden met haar leden over de aanvullende eisen die de havo scholen stellen aan de vmbo-ers die willen instromen in havo 4¹. De aandacht voor het onderwerp is ontstaan onder andere door acties van het LAKS², een uitzending van de ombudsman³ en een onderzoek van het ECBO⁴.

De minister verwacht een nader standpunt van de VO-raad over de haalbaarheid om uniforme en eenduidige eisen te stellen en over de vraag of het rechtvaardig is de eis te stellen dat leerlingen die doorstromen van vmbo 4 naar havo 4 niet mogen doubleren. Ook het Voortgezet Onderwijs zelf wil een antwoord geven op de maatschappelijke en politieke commotie die is ontstaan over de toelating tot havo na vmbo-tl. De VO-raad heeft daarom een snel en compact actieplan in werking gesteld dat heeft gelopen van november tot half januari. Deze rapportage is daarvan het resultaat.

Het doel voor de VO-raad van het actieplan is om een helder en eenduidig standpunt te hebben over de verschillende kwesties die spelen rond de instroom van vmbo 4 in havo 4. Hierbij rekening houdend met de verschillende aspecten die aan de toelatingscriteria kleven en hoe die in relatie tot elkaar staan. Bij de toelatingscriteria gaat het om:

1. het hanteren van een eis te voldoen aan een gemiddeld cijfer;
2. het hanteren van een motivatiecriterium;
3. het doubleerverbod;

Tevens gaat het om de vraag op welke wijze de aansluiting tussen vmbo-tl en havo verbeterd kan worden en welke maatregelen hiervoor op de korte termijn genomen kunnen worden. Hiertoe zullen voorstellen worden gedaan.

Eind 2009 heeft de VO-raad onderzoek laten doen naar de doorstroom van vmbo naar mbo en naar havo⁵. De nadruk van dit onderzoek heeft toen niet gelegen op de toelatingscriteria maar meer in algemene zin op de aansluiting van het vmbo op mbo en havo. Onderhavig actieplan kan beschouwd worden als een nadere verdieping van dit onderzoek. Deze aanbevelingen betroffen kort samengevat: versterk LOB en zet in op een verhoging van het niveau in vmbo-tl met name wiskunde, Nederlands en Engels. Op beide terreinen is de VO-raad reeds actief. In deze rapportage zullen aanvullende voorstellen hiertoe worden gedaan.

De rapportage kent de volgende structuur:

Allereerst zal een krachtenveldanalyse worden gegeven op het thema, daarna worden de meest recente feiten en cijfers gegeven. Het derde hoofdstuk is de kern van het actieplan: de bundeling van de ledenraadpleging die in de periode november tot half januari heeft plaatsgehad. De rapportage eindigt met het standpunt van de VO-raad en de voorstellen om te komen tot verbetering van de aansluiting.

In het rapport ligt expliciet de nadruk op het toelatingsbeleid van scholen voor leerlingen die, na vmbo gedaan te hebben, havo willen doen. Om een goede aansluiting van vmbo-tl naar vervolgonderwijs te realiseren is echter meer nodig dan een helder toelatingsbeleid. Het vraagt ook om een betere programmatische aansluiting en goede samenwerking met mbo en hbo. Ook hier werkt de VO-raad met haar leden en met de overige sectorraden aan.

¹ Antwoorden op kamervragen van 20-12-2010 inzake het verbod voor vmbo doorstromers vierde klas te doubleren

² LAKS (2010). Aansluiting of aanfluiting.

³ zie ook: Pieter Hilhorst. De handdoek van van Bijsterveldt. Column VK 09-11-10

⁴ ECBO (2010). Van vmbo naar havo: tweestrijd of tweesprong?

⁵ VO-raad, 2010. T(L) splitsing: van vmbo-tl naar havo of mbo. Onderzoek naar de knelpunten in de aansluiting van vmbo-tl met mbo en havo en mogelijke oplossingen daarvoor.

Hoofdstuk 1 Krachtenveldanalyse

De doorstroom van vmbo tl naar havo is een onderwerp dat regelmatig punt van discussie is. Dat uit zich in de vele artikelen die er in de media over verschijnen en de diverse Kamervragen die erover gesteld zijn. Er is veel zorg over onduidelijkheid rond de toelatingscriteria.

Eind 2009 ontstond er commotie over het feit dat scholen niet duidelijk zouden communiceren over hun toelatingsbeleid. De VO-raad heeft toen aangegeven dat zij haar leden zou aansporen om de toelatingseisen voor havo helder te communiceren⁶. Uit onderzoek van het ECBO is inmiddels gebleken dat scholen tegenwoordig goed duidelijk maken aan betrokkenen welke toelatingseisen zij stellen⁷.

Op 15 oktober vorig jaar werd in een uitzending van de Ombudsman van de VARA aandacht besteed aan de toelatingseisen die gesteld worden aan leerlingen die na vmbo-tl, havo willen gaan doen. Volgens de Ombudsman spelen de 94% van de scholen die dit doet voor eigen rechter; ze stellen elk hun eigen toelatingseisen.

Sinds deze uitzending zijn ook de andere media en de Tweede Kamer zich met dit thema gaan bezighouden. De media keurde het selectiebeleid van de scholen af. *Heb je jaren zitten blokken voor een vmbo-diploma dat je toegang verschaft tot de havo, word je vervolgens keihard geweigerd. Het overkomt jaarlijks honderden leerlingen. Zij worden de dupe van aanvullende eisen die havo's stellen aan vmbo-leerlingen*⁸. Tweede Kamerleden verkondigden snel na de uitzending dat de scholen zich niet aan de wet hielden⁹ en dat ze de minister hiermee zouden confronteren. Uit de antwoorden op schriftelijke vragen van D66, PvdA en CDA blijkt echter dat scholen wel degelijk leerlingen mogen weigeren op grond van de wet¹⁰. Het LAKS heeft vlak na de uitzending een meldpunt ingesteld voor leerlingen die klachten hadden omdat ze niet door mochten stromen van vmbo-tl naar havo.

Geleidelijk aan werden de reacties genuanceerder en gaven diverse docenten, schoolleiders en wetenschappers in de media en op fora aan dat er (goede) redenen zijn waarom scholen eisen stellen voordat leerlingen met een vmbo-tl-diploma worden toegelaten tot havo. *De manier van lesgeven op havo is anders, de werkdruk hoger, de lesstof abstracter en alles gaat sneller*¹¹. *We moeten niet onze ogen sluiten voor de motieven van de 94% havo's die aanvullende eisen stellen. (õ) En verdient niet iedereen een kans? Wie even logisch nadenkt, weet dat het antwoord niet zomaar ja kan zijn. Als iedereen met een vmbo-diploma geschikt zou zijn voor havo, en iedereen met een havo-diploma geschikt voor vwo, en iedereen met een vwo-diploma naar de universiteit kan, dan kan dus heel Nederland naar de universiteit*¹².

Desalniettemin bleef een aantal zaken in de ogen van de Tweede Kamerleden problematisch. Allereerst het punt dat diverse scholen leerlingen die na vmbo op de havo komen vaak niet willen laten doubleren in havo 4. Terwijl reguliere havisten dat wel mogen. De minister heeft aangegeven dat zij vindt dat leerlingen die van vmbo-tl naar havo gaan gelijk behandeld moeten worden als reguliere havisten. Ze schrijft in een brief aan de Tweede Kamer¹³ hierover het volgende *Het is een kwalijke zaak dat havo-scholen met twee*

⁶ www.vo-raad.nl/actueel/nieuws/afspraken-doorstroming-vmbo-havo

⁷ Van Esch, W. & Neuvel, J. (2010). *Van vmbo naar havo: tweestrijd over tweesprong?*

⁸ Spits, 15-10-2010, p.14

⁹ Nationale Onderwijsgids: http://www.nationaleonderwijsgids.nl/anp/index.php?item_id=191&anp_id=2309

¹⁰ OCW, Brief aan Tweede Kamer der Staten-Generaal, referentienummer 244739, 3 november 2011

¹¹ Leidsch dagblad: http://www.regionieuws.nl/link/1056234/Overstap_naar_havo_erg_lastig.html

¹² Minkema, H. *Doorstroming vmbo-tl naar havo: goed idee?* Column vkblog 29 oktober 2010

¹³ OCW, Brief aan Tweede Kamer der Staten-Generaal, referentienummer 260955, 25 november 2011

maten meten bij leerlingen die het niet in één keer redden. Zo nodig wil ze, zo staat in dezelfde brief, scholen via regels dwingen om doorlerende vmbo-ers dezelfde rechten te geven als gewone havo-ers.

Daarnaast heeft de Tweede Kamer moeite met het feit dat scholen geen eenduidige eisen stellen aan de leerlingen die van vmbo-tl naar havo gaan. Tijdens het debat op 10 november over de onderwijsbegroting zijn er twee moties ingediend die betrekking hebben op de toelatingseisen.

In motie wordt gevraagd om transparante en eenduidige criteria en het in staat stellen van scholen om de doorstroom te begeleiden.¹⁴ De motie is ondertekend door D66, CU, SP en GL, in stemming gebracht en aangenomen. De minister heeft de strekking van de motie onderschreven, waarbij in het debat het woord eenduidig is geïnterpreteerd als niet te zeer afwijkend en een consistente lijn.

Door de PvdA en de Christenunie¹⁵ is een motie ingediend waarin de regering wordt verzocht in overleg te treden met het onderwijs om te komen tot afspraken waarbij enerzijds rekening wordt gehouden met de vrijheid van scholen om eidelijke toelatingseisen te stellen en anderzijds wordt beoogd recht te doen aan de kansen van leerlingen om eigen talenten te ontwikkelen. Deze motie is door de minister overgenomen. De problemen rond de aansluiting en de wensen vanuit de Tweede Kamer heeft de minister neergelegd bij de VO-raad. Aan ons is gevraagd te komen met oplossingen.

¹⁴ Motie Van der Ham c.s. over transparante en eenduidige toelatingseisen voor de havo (32500 VIII, nr. 25)

¹⁵ Motie-Çelik/Voordewind over toelatingseisen in relatie tot kansen van leerlingen (32500 VIII, nr. 14);

Hoofdstuk 2 Feiten en cijfers overgang vmbo-tl/-gl naar havo 4

2.1 Een korte terugblik

Het huidige vmbo is ontstaan uit de samenvoeging van het mavo en het vbo, die in 1999 zijn beslag kreeg. Het vmbo bestaat in zijn huidige vorm nu ruim 10 jaar. Het ontstaan van het mavo dateert uit 1968, toen de zogenoemde Mamoetwet werd ingevoerd. Vóór 1968 was er sprake van het mulo of het ulo. De Wet op het voortgezet onderwijs biedt scholen nog steeds de mogelijkheid om zich mavo te noemen. Steeds meer scholen profileren zich met dit . in hun ogen - sterke merk

In het programma van de mavo hude stijl lag een sterke nadruk op de algemeen theoretische vakken. Het examen van deze vakken kon op verschillende niveaus plaatsvinden. Voor toelating tot het havo was een positief examenresultaat van alle vakken op het hoogste niveau . D-niveau . een vereiste.

De theoretische leerweg (tl) en de gemengde leerweg (gl) van het vmbo vertonen de meeste verwantschap met het hude mavo. Het programma van beide leerwegen kent veel overeenkomsten. In de bovenbouw maken de leerlingen een keuze uit een van de sectoren. De leerlingen van de gl kiezen bovendien een beroepsgericht vak. Formeel verschillen de exameneisen van de tl en gl in één vak: tegenover een avo-vak in de tl staat een beroepsgericht vak in de gl. Vmbo-scholen die beide leerwegen aanbieden, geven hun leerlingen vaak de keuze voor een extra avo- of beroepsgericht vak (zogenoemde gl+, tgl of tl+ variant). De aanvankelijke scheiding tussen tl en gl is hierdoor vervaagd.

In de jaren 70 stroomde ongeveer 35% van de mavo-leerlingen door naar het havo. Deze stapelroute in het onderwijsstelsel vervulde daarmee een belangrijke emancipatiefunctie voor jongeren uit milieus waar het niet gebruikelijk was om te studeren en laatbloeiers. In de jaren 80 daalde dat percentage tot ongeveer 20%.¹⁶ In de jaren 90 liep dat percentage nog verder terug tot ongeveer 10%. Volgens L. Prick¹⁷ werd deze daling mede veroorzaakt doordat scholen voor havo en vwo in die tijd een ruimhartig toelatingsbeleid voerden als gevolg van een autonome daling van het aantal leerlingen. Daardoor lieten scholen voor havo en vwo ook leerlingen toe voor wie dit onderwijstype feitelijk te hoog gegrepen was. Van doorstroming van mavo naar havo was daardoor geen sprake meer, die leerlingen zaten allang op het havo.

Hieruit blijkt dat de . in de publieke opinie veelbesproken - daling van de instroom vanuit het mavo/vmbo in het havo los stond van de invoering van het vmbo. Deze daling was namelijk al eerder ingetreden. Wel is na de invoering van het vmbo het stapelen vanuit de overheid ontmoedigd en bleek de programmatische aansluiting tussen het nieuwe vmbo en de tweede fase havo verre van naadloos te zijn.

Sinds de eeuwwisseling zit de instroom weer in de lift en is er sprake van een gestage groei van vmbo-gediplomeerden die hun opleiding voortzetten in het havo. Inmiddels kiest ruim 20% van de tl'ers en 7% van de gl'ers voor deze route¹⁸. Daarmee is het niveau van de jaren 80 weer bereikt. Na een periode van gestage toename van de instroom, lijkt deze zich nu te stabiliseren.

¹⁶ Bronneman-Helmerts, Herweijer & Vogels, 2002, Voortgezet onderwijs in de jaren negentig.

¹⁷ Prick, L. Geciteerd uit *vmbo houdt tweedeling in maatschappij in stand* in NRC Handelsblad van 6 september 2010

¹⁸ Van Esch, W. & Neuvel, J. (2010). *Van vmbo naar havo: tweestrijd over tweesprong?*

Op dit moment stromen jaarlijks ongeveer 9000 leerlingen door naar het havo. Daarmee vormen de vmbo'ers een substantiële zij-instroom voor de havo-scholen. De grootste groep van vmbo-gediplomeerden (tl en gl) kiest echter voor de koninklijke route in de vorm van een vervolgopleiding in het mbo.

2.2 Toelaatbaarheid en recht op toelating

Wettelijk gezien is het diploma van vmbo-tl of vmbo-gl gelijk gesteld aan het overgangsbewijs van havo 3 naar havo 4. Leerlingen met een diploma van vmbo-tl of vmbo-gl zijn daarmee toelaatbaar tot het havo. Dat geldt sinds kort ook voor leerlingen van vmbo-tl uit leerjaar 3. Zij kunnen overstromen naar havo 4. De aanvankelijke eis dat havo-scholen daarvoor toestemming nodig hebben van de inspectie is vervallen.

Op landelijk niveau zijn er geen wettelijke barrières meer om door te stromen naar het havo met een vmbo-tl of gl-diploma of van vmbo-tl 3 naar havo 4. Maar toelaatbaar zijn betekent niet dat er sprake is van een automatisch recht op toelating. Scholen voor voortgezet onderwijs mogen aanvullende voorwaarden stellen aan de instroom in hogere jaren van het voortgezet onderwijs, dus ook voor instroom in havo 4. Het is dus aan de ontvangende scholen om te bepalen of en onder welke voorwaarden zij deze leerlingen toelaten, eventueel in samenspraak met ouders en de leerling zelf. In de praktijk betekent dit dat scholen onderling verschillen in de voorwaarden die zij stellen.

Veel havo-scholen hanteren - individueel of in regionaal verband - toelatingseisen voor vmbo-gediplomeerden. Met dergelijke waarborgen proberen ze aan de voorkant de instroom in het havo te reguleren. Het gaat dan bijvoorbeeld om de hoogte van de eindcijfers, een positief advies van de vmbo-school of de samenstelling van het vakkenpakket.

Het bezit van het vmbo-diploma (gl of tl) alleen wordt door havo-scholen als onvoldoende garantie gezien voor succes in het havo.

Welke eisen stellen havo-scholen aan de instroom van vmbo-gediplomeerden in havo 4?

Selectie aan de poort van havo 4

Uit diverse onderzoeken¹⁹ blijkt dat alle havo-scholen extra eisen stellen aan de gl-diplomeerden en dat de meeste havo-scholen (94%) eisen stellen aan de tl-gediplomeerden. Het gaat daarbij om één of meer van de volgende eisen:

- Een bepaald gemiddeld cijfer op de eindlijst (vaak gemiddeld 7)
- Een goede motivatie/werkhouding, hetgeen blijkt uit het advies van de vmbo-school
- Een positief advies van de vmbo-decaan of -mentor
- Een voldoende voor het vak wiskunde (als het een profielvak is)
- Een voldoende voor Nederlands
- Een voldoende voor de vakken die deel uit maken van het profiel
- Een extra . met een examen afgesloten - avo-vak voor gl-gediplomeerden²⁰
- Een tweede moderne vreemde taal

De meeste scholen (60%) stellen een combinatie van twee of drie eisen²¹.

Ruim 60% van de havo-scholen stelt als voorwaarde dat leerlingen gemiddeld een 7 op de eindlijst hebben staan. Ongeveer 30% hanteert hiervoor de norm van 6,5.

Ook zijn er havo-scholen die van de vmbo'ers eisen dat ze naast het gewone havo-programma extra lessen volgen of extra inspanningen leveren voor een ontbrekend vak (bijspijkerkursus, aansluitmodules, overstapprogramma's). Een grote meerderheid van

¹⁹ De lijst met de hiervoor geraadpleegde bronnen is . vanwege de leesbaarheid . opgenomen als bijlage.

²⁰ Waarmee ze feitelijk aan de diploma-eisen van vmbo-tl voldoen.

²¹ Idem 9.

vmbo-decanen vindt het overigens gerechtvaardigd dat havo-scholen extra eisen stellen aan vmbo'ers die willen doorstromen naar het havo²².

Selectie aan het eind van havo 4

Naast de toelatingsvoorwaarden voor havo 4 hanteert een aantal havo-scholen ook een tweede selectiemoment voor vmbo'ers aan het eind van havo 4²³. Op deze scholen geldt de regel dat voormalige vmbo'ers niet mogen blijven zitten in de vierde klas. Deze scholen zijn van mening dat deze groep - ook na een jaar doubleren - weinig kans maakt om het havo-diploma te behalen. De reguliere havisten daarentegen mogen de 4^e klas wel overdoen. Meer dan de helft van de havo-scholen blijkt een dergelijk differentieel doublurebeleid te voeren²⁴.

2.3 Cijfers over instroom, doorstroom, uitstroom en bestemming

Hoeveel leerlingen met een vmbo-diploma starten met een havo-opleiding? Hoe vergaat het deze leerlingen op het havo? In onderstaande tabel zijn de beschikbare gegevens voor de verschillende variabelen naast elkaar gezet. De gegevens zijn afkomstig uit meerdere onderzoeken²⁵, waarbij steeds de meest actuele gegevens zijn gebruikt. Indien beschikbaar zijn de cijfers voor vmbo nader uitgespitst naar gl en tl. De cijfers zijn afgerond tot hele cijfers.

Tabel 1: Instroom

Gegevens over instroom vanuit vmbo t.o.v. havisten uit havo 3			
	Diploma-TL	Diploma-GL	Havo 3
Instroom vanuit vmbo naar havo 4	21%	8%	
Instroom vanuit vmbo naar havo (absoluut)	8450	550	
Percentage allochtonen van instroom havo 4	24%		17%
Percentage meisjes van instroom havo 4	48%		51%
Instroom vanuit vmbo naar mbo	75%	90%	
Percentage vmbo-gediplomeerden dat niet wordt toegelaten door havo-scholen	11%		
Percentage havo-scholen dat toelatingseisen stelt	94%	100%	
Keuze exacte ²⁶ profielen in havo 4	23%		38%

Belangrijkste conclusies:

- Ruim één op de vijf tl-gediplomeerden en één op de twaalf gl-gediplomeerden kiest voor een vervolg in het havo. In totaal gaat het om ongeveer 9000 leerlingen (2008).
- Van alle gediplomeerde vmbo-leerlingen die zich aanmelden bij een havo wordt volgens opgave van de havo-scholen 11% niet toegelaten. Het gaat daarbij om ongeveer 1000 vmbo-leerlingen. Belangrijkste redenen voor afwijzing zijn een te laag gemiddeld cijfer op de eindlijst en het ontbreken van een goede werkhouding of motivatie. De vmbo-decanen schatten het percentage afgewezen vmbo'ers wat hoger in: 14%.
- Vmbo'ers kiezen opvallend vaak voor een niet-exact profiel ten opzichte van de reguliere havisten.
- De samenstelling van de deelnemerspopulatie van het vmbo en havo 3 laat enkele opmerkelijke verschillen zien. Zo stromen er vanuit het vmbo - in vergelijking tot de reguliere havisten - relatief meer allochtonen en jongens in havo 4 in.

²² Van Esch, W. & Neuvel, J. (2010). *Van vmbo naar havo: tweestrijd over tweesprong?*

²³ Idem 12 en Esch, W. van en Neuvel, J. Een stukje van de Nederlandse droom.

²⁴ Obbink, H. Verbod op zittenblijven nekt vmbo'er. Dagblad Trouw van 24 november 2010.

²⁵ De lijst met geraadpleegde bronnen is . vanwege de leesbaarheid - opgenomen als bijlage.

²⁶ Dit betreft de profielen N&T en N&G en combinaties van deze profielen

Tabel 2: Doorstroom

Gegevens over doorstroom van vmboers t.o.v. havisten uit havo 3		
	Diploma-TL en GL	Havo 3
Overgang naar havo 5 zonder vertraging	70%	77%
Verlaten havo vanuit havo 4	19%	4%
Doublures havo 4	12%	19%
Waarvan: overgang naar havo 5 na zittenblijven	75%	80%
Overgang naar havo 5 na 1 of 2 jaar	80%	93%

Belangrijkste conclusies:

- De meeste leerlingen gaan na één jaar over van havo 4 naar havo 5. Vmboers zijn hierin iets minder succesvol dan de reguliere havisten.
- Vmboers verlaten na de vierde klas veel vaker het havo dan de reguliere havisten.
- Havisten doubleren aanzienlijk meer dan vmboers: bijna 19% van de reguliere havisten tegenover 12% van de vmboers.
- Dit verschil in doubleren en uitstroom valt voor een belangrijk deel te verklaren uit het feit dat meer dan de helft van de havo-scholen niet toestaat dat de voormalige vmboers doubleren in havo 4.
- De meeste zittenblijvers gaan alsnog naar havo 5: driekwart van de circa 12% doublerende vmboers en ongeveer 4 op de 5 leerlingen van de 18% doublerende reguliere havisten. De vmboers die havo 4 opnieuw doen, zijn dus bijna even succesvol in het bereiken van havo 5 als doublerende leerlingen uit havo 3.

Tabel 3: Uitstroom

Gegevens over uitstroom van vmboers t.o.v. havisten uit havo 3		
	Diploma-TL en GL	Havo 3
havo-diploma behaald totaal	76%	89%
havo-diploma behaald zonder vertraging	53%	59%
havo-diploma behaald met 1 jaar vertraging	18%	24%
havo-diploma behaald met 2 jaar vertraging	5%	6%
havo verlaten zonder diploma	24%	11%

Belangrijkste conclusies:

- Driekwart van de voormalige vmboers verlaat het havo met een diploma. Daarmee blijven ze duidelijk achter bij de reguliere havisten. Van deze groep haalt 90% het diploma.
- Iets meer dan de helft van de vmboers doet dit in de normale tijd.
- Ook het percentage vmboers dat het havo-diploma met een extra jaar behaalt ligt beduidend lager dan dat van de reguliere havisten.
- Bijna een op de vier vmboers verlaat het havo zonder diploma. Dit aantal ligt aanzienlijk hoger dan dat van de reguliere havisten (ruim een op de tien).
- Het differentiële overgangsbeleid van havo 4 naar havo 5 van veel scholen verklaart voor een belangrijk deel het verschil in het studiesucces van beide groepen.

Tabel 4: Bestemming

Gegevens over bestemming van vmboers t.o.v. havisten uit havo 3		
	Diploma-TL en GL	Havo 3
Vwo-diploma behaald na havo-diploma	3%	6%
Doorstroom naar hbo via havo	72%	83%
Doorstroom naar hbo via mbo	42%	

Belangrijkste conclusies:

- Een kleine groep vmboers behaalt na het havo-diploma ook een vwo-diploma.
- De voormalige vmboers kiezen minder vaak voor een hbo-opleiding dan de reguliere havisten. Van de vmbo-leerlingen die naar havo 4 zijn gegaan, stroomt ruim driekwart door naar het hbo. Van de reguliere havisten gaat bijna 85% naar het hbo.
- Van de vmbo-leerlingen die na het vmbo naar het mbo zijn gegaan, kiest bijna 42% voor een vervolgopleiding in het hbo.
- De havo-route leidt - in vergelijking tot de vmbo-mbo-route - verhoudingsgewijs tot een aanzienlijk grotere instroom in het hbo.
- De meeste leerlingen behalen via de havo-route een tijdwinst van één tot twee jaar.

Geconcludeerd kan worden dat vmboers een geringere kans hebben op succesvolle afronding van het havo dan de reguliere havisten: 75% van de voormalige vmboers behaalt het havo-diploma, terwijl 90% van de reguliere havisten daarin slaagt. Een dergelijk verschil in studiesucces kan de roep om strengere toelatingsvoorwaarden voor vmboers tot het havo versterken. De cijfers laten zien dat dit verschil in slagingskans voor een belangrijk deel is toe te schrijven aan het effect van een verschillende behandeling van vmbo-gediplomeerden in het overgangsbeleid van havo 4 naar havo 5, het zogenoemde doubleerverbod. Als het effect daarvan buiten beschouwing wordt gelaten, dan blijkt dat de vmboers niet veel onderdoen voor de reguliere havisten.

Hoofdstuk 3 Wat vinden de leden

Belangrijk onderdeel van het actieplan is de peiling van meningen van de leden van de VO-raad over de huidige situatie en de gewenste situatie. Daartoe zijn meerdere hulpmiddelen ingezet. In bestaande groepen (platform tl, klankbordgroep vmbo, havo-platform in oprichting, kennisgroep vmbo en kennisgroep bovenbouw havo . vwo is het thema besproken). Daarnaast is het thema ingebracht in groepen op LinkedIn. Hier kunnen ook mensen van buiten de scholen op reageren. Begin januari is een enquête uitgezet onder besturen en schooldirecteuren: het zogenaamde ledenpanel.

De VO-raad beoogt met het actieplan enerzijds helderheid te krijgen in de drie onderdelen van de toelatingseisen en anderzijds duidelijkheid te krijgen over gewenste maatregelen om de aansluiting tussen vmbo en havo te verbeteren:

1. gemiddelde eindexamencijfer;
2. motivatie, gesprekken;
3. doubleerverbod;
4. gewenste maatregelen aansluiting.

3.1 De route vmbo-havo

De discussie onder de leden over de aanvullende selectiecriteria heeft ook meer algemene reacties opgeleverd over de route vmbo-havo. Hieronder geven we daar eerst een samenvatting van.

Er zijn leden die in herinnering roepen dat de vmbo-tl in het leven is geroepen ten behoeve van een doorstroom naar het mbo. De Koninklijke route is daarbij gepredikt en de route naar het havo werd gezien als omslachtig. Havo lijkt sinds de invoering van de Tweede Fase ook nog wat zwaarder te zijn geworden: het fenomeen pretpakket is verleden tijd en de doorstroom van havo naar mbo is afgenomen. Een deel van de leden geeft aan de doorstroom van vmbo-tl naar havo nog steeds niet geëigend te vinden en is van mening dat het voor de leerlingen vaak beter is als zij worden gestimuleerd om naar het mbo te gaan. Zij vinden het het beste als vmbo-tl zich blijft concentreren op de doorstroom naar het mbo.

Aan de andere kant zijn er de leden die vinden dat alle leerlingen de kans moeten hebben om uiteindelijk naar havo door te stromen. De weg naar het hoger onderwijs lonkt en het is belangrijk dat ook een vmbo-leerling dit uitzicht blijft houden. Men wijst er op dat het hier vaak ook gaat om de zogenaamde laatbloeiers. Vaak jongens, die iets later dan ten tijde van de cito-toets ambitieus worden en de motivatie vinden om te leren. Het voordeel voor deze jongeren is dat ze ook wat later een beroepskeuze kunnen maken. Het advies van deze groep is vooral om de (programmatische) aansluiting te verbeteren en er zo voor te zorgen dat deze leerlingen de overstap toch kunnen maken zodat ze niet worden afgerekend op laatbloeien.

De twee geluiden staan overigens niet haaks op elkaar. Elke school zal de leerling zo optimaal mogelijk willen begeleiden naar de vervolgopleiding die voor die leerling het beste is. Geen school sluit doorstroom van vmbo-tl naar mbo of havo uit. De mentor die de eerste mening is toegedaan zal de leerling wellicht stimuleren goed naar het mbo te kijken en de leerling helpen bij de vraag wat zijn achterliggende motieven zijn om naar het havo te willen. Er kan bijvoorbeeld druk vanuit de ouders meespelen of het beeld bij de jongeren dat het havo veel hoger is dan het mbo. Een mentor met de mening uit het tweede spectrum zal benadrukken dat alles te bereiken is als je er gemotiveerd voor bent etc.

Het stelt de VO-raad nu voor de vraag hoe de route vmbo-havo zo goed mogelijk kan worden ingericht. Zowel het vmbo als het havo horen immers bij de vo-sector en kennen in veel gevallen ook eenzelfde bestuur.

Hieronder zijn de argumenten en motieven geclusterd die gaan over het al dan niet selecteren van leerlingen die van vmbo-tl naar havo willen.

3 .2 Algemene argumenten, voors en tegens van selectiecriteria

Voor: Goed voor de leerling

De leden laten zien dat als scholen aanvullende eisen stellen, zij dit in de eerste plaats doen om de leerling. Men wil de leerling realistische kansen bieden, de leerling helpen de juiste keuze te maken en de leerling beschermen als dat nodig is. De scholen geven aan deze eisen te stellen omdat de ervaring heeft geleerd dat dat beter is voor de kansen van leerlingen. Opvallend is dat men zich voornamelijk beroept op de ervaring en dat weinig scholen laten weten op basis van het cijfermateriaal aanvullende eisen te hebben ingesteld.

Scholen geven te kennen het storend te vinden dat in de media en de politiek de suggestie is gewekt dat scholen deze eisen stellen omdat dat ten goede komt aan het rendement van de school of omdat de school niet overmatig veel vmbo-ers in havo zou willen hebben. Men voegt daar overigens aan toe dat het wel een negatieve prikkel is dat scholen worden afgerekend op het rendement. Het is dus voor een school niet gunstig als vmbo-leerlingen blijven zitten in havo 4.

Scholen geven aan dat het een vergissing is te denken dat door alle drempels weg te halen de vmbo leerling de meeste kans zou hebben om naar het hbo te gaan. Het wordt gezien als een op het oog leerlingvriendelijke roep van de politiek om de deur wagenwijd open te zetten en alle drempels weg te halen die in de huidige situatie onverantwoord zal blijken te zijn. Dat neemt overigens niet weg dat een drempelvrije doorgang een ideaalbeeld is waarnaar gestreefd kan worden. De sector kan werken aan verbetering van de aansluiting en deze optimaal maken, terwijl de individuele school tegelijkertijd goed doordachte aanvullende eisen stelt.

Voor: De wet geeft ruimte voor verschillen

Scholen wijzen erop dat ten onrechte wordt gesuggereerd dat scholen de eisen niet mogen stellen omdat elke leerling met een vmbo diploma toelatingsrecht heeft. De wet geeft scholen uitdrukkelijk de mogelijkheid om eigen eisen te stellen. Dat betekent in de praktijk dat scholen onderling verschillen in de eisen. Hoewel scholen hechten aan deze beleidsvrijheid, geven zij ook aan dat er ruimte is om te bezien of de eisen eenduidiger kunnen worden afgesproken. Voor de huidige situatie merken scholen op dat ze het goed doen als de eisen helder en transparant worden gecommuniceerd en er niet halverwege de rit nieuwe spelregels door de school worden gesteld. Dit blijkt ook uit enkele recente uitspraken van de rechter waaruit blijkt dat scholen eisen mogen stellen als ze dat goed kunnen uitleggen en ook goed bekend maken²⁷.

Voor: Een gebrekkige aansluiting

Scholen zijn zich ervan bewust dat de aanvullende eisen in de praktijk zijn gegroeid met als grootste oorzaak een gebrekkige aansluiting tussen vmbo en havo. Zie ook het hoofdstuk feiten en cijfers. De overgang van vmbo-tl naar havo kent flinke aansluitingsproblemen omdat vmbo-tl in de kern bedoeld is als overstap naar het mbo. Tegelijkertijd geeft een meerderheid aan dat wel een goede zaak is dat vmbo-tl ook als voorportaal voor havo dient. Het geeft leerlingen extra kansen, niet omdat mbo geen goede kansen biedt, maar de keuze voor havo als algemeen vormend is wezenlijk anders en kan ook een goede keuze zijn. In dit

²⁷ Vonnis rechtbank Almelo 9 september 2009

opzicht vinden scholen het bijvoorbeeld belangrijk om de motivatie van de leerling te kennen (door een gesprek te voeren), en/of het advies van het vmbo over de individuele leerling mee te wegen bij de beslissing of een leerling in havo 4 kan beginnen. Overigens wordt ook duidelijk dat scholen naast de aanvullende eisen aanvullende maatregelen nemen zoals extra begeleiding in de eerste fase op de havo of in het laatste jaar van het vmbo. Ook hier liggen kansen in maatregelen die de programmatische aansluiting verbeteren. Daarop komen we later terug.

Tegen: Vasthouden aan het doorstroomrecht

Een argument tegen de eisen is dat het wel de bedoeling van de wet is dat je na je vmbo opleiding kunt doorstromen naar havo. "Als dat de bedoeling is, mogen we toch van het vmbo verwachten dat ze de leerlingen daarop voorbereiden en mogen we van de ontvangende havo verwachten dat ze de leerlingen ook op het gewenste niveau brengen", is een van de reacties. Dit is ook het argument van de ombudsman geweest.

Tegen: Selecteren is onbetrouwbaar

Een deel van de leden erkent dat er vraagtekens kunnen worden geplaatst bij de aanvullende eisen. In de praktijk blijkt het helaas bijzonder lastig te zijn om te kunnen voorspellen of een leerling de havo wel of niet aan kan. Er zijn telkens toch weer leerlingen die ondanks de stelligheid van de docenten dat ze het niet zullen halen, na twee jaar hun diploma halen. En nog lastiger, we weten niet hoe het de leerlingen zou zijn vergaan die worden afgewezen.

In feite speelt hier precies dezelfde discussie als tussen de andere sectoren bij selectie. Bij deze vormen van selectie is de kans er altijd dat leerlingen worden geselecteerd die het niet blijken te kunnen en leerlingen worden afgewezen die ò .. dat laatste weten we dus niet: we weten niet hoeveel leerlingen onterecht worden afgewezen.

Tegen: Selecteren is niet eerlijk

Naast dat het instrument onbetrouwbaar is, wordt het ook oneerlijk gevonden dat deze leerlingen zich wel moeten laten goedkeuren terwijl havo drie leerlingen dat niet hoeven. Als het principe van de gelijke behandeling wordt toegepast zouden er ook havo 3 leerlingen zijn die niet door mogen. Beide groepen hebben "doorstroomrecht" en in beide groepen treffen we minder gemotiveerde en minder toegeruste leerlingen aan. Nu mogen leerlingen met een voldoende in havo 3 door en moeten leerlingen met een vmbo-tl diploma zich extra bewijzen met extra hoge cijfers. Met name bij het doubleerverbod wordt dit argument genoemd.

3.3 Argumenten bij de verschillende selectiemethoden

3.3.1 Selecteren op een gemiddeld cijfer

Selecteren op het gemiddelde is de meest gebruikte selectiemethode. Het is een vrij objectieve manier van selecteren die ook helder en transparant kan worden gecommuniceerd. Onder de scholen bestaat hierover geen discussie ook gezien de bovenstaande argumenten. Er is wel sprake van een gegroeide praktijk waardoor scholen niet allemaal eenzelfde gemiddelde hanteren. Uit het laatste onderzoek van ECBO blijkt dat scholen in het algemeen de regels wel goed bekend maken ²⁸. Een krappe meerderheid van de scholen (59 %) wil expliciet geen landelijke afspraken over de toelatingscriteria. Het draagvlak voor algemene landelijke afspraken is met andere woorden niet hoog. Hoe dat percentage zou zijn geweest als we specifiek gevraagd hadden naar een landelijk gemiddelde weten we niet. Scholen kunnen niet duidelijk maken dat het hanteren van verschillende gemiddelden effectief is, het is gegroeide praktijk door het karakter van de

²⁸ Van Esch, W. & Neuvel, J. (2010). *Van vmbo naar havo: tweestrijd over tweesprong?* s-Hertogenbosch/Amsterdam: Expertisecentrum Beroepsonderwijs.

wettelijke maatregel. Ook is duidelijk dat het verwarrend is en zelfs leidt tot shoppen van de leerlingen naar de school waar ze op grond van het gevraagde gemiddelde worden toegelaten. Dat is een onwenselijke situatie.

Opmerkelijk is dat in het ledenpanel het vaakst gezegd wordt dat landelijke afspraken over een gemiddeld cijfer voor bepaalde vakken dient te gaan, wel direct gevolgd door afspraken over een gemiddeld eindexamencijfer. Dit terwijl de meeste scholen een gemiddeld eindexamen als criterium hanteren en een kwart van de scholen een gemiddeld cijfer voor bepaalde kernvakken.

Alles afwegende lijkt het een logische stap om tot afspraken te komen over te stellen eisen mbt de examencijfers voor vmbo-tl. Een eenduidiger gebruik van gemiddelde cijfers als toelatingseis is eerlijk en verhoogt de transparantie. De VO-raad stelt voor hierover ook in gesprek te gaan met andere partijen (waaronder het LAKS).

3.3.2 Selecteren op motivatie en werkhouding

Veel scholen zien een gesprek als een goed instrument om te bespreken of het havo de juiste keuze is. Gesprekken hebben veelal het karakter van een intakegesprek, gericht op de motivatie, werkhouding en verwachtingen. 61% van de scholen uit het ledenpanel geeft aan het instrument te hanteren.

70% procent van de scholen geeft aan dat een goede motivatie een van de motieven is om toelatingcriteria te stellen. Naast de motivatie houden scholen ook een gesprek met de leerling om de werkhouding te bespreken. De betere vmbo-tl leerling heeft weinig moeite hoeven doen en er is beslist een andere werkhouding nodig bij de start van havo-4. Het effect van kennismakingsgesprekken gekoppeld aan een positief of negatief advies kan zijn dat de leerling beter gemotiveerd aan de start verschijnt. Dit is overigens niet uniek: ook op de overgang vo-ho zien we ditzelfde effect van intakegesprekken (zie bijvoorbeeld bij de University Colleges)

Selecteren op motivatie en werkhouding gebeurt in het algemeen door middel van een gesprek met de leerling in combinatie met het advies van het vmbo. Een nadeel van het instrument is dat het niet erg transparant is en dat het door de ouders en leerlingen ervaren wordt als een wel erg subjectieve methode om een leerling te selecteren. Het is niet voor niets dat veel scholen een leerling een negatief advies geven met daaraan gekoppeld een doubleerverbod in plaats van een afwijzing.

Motivatie en werkhouding zijn belangrijke zaken in de toelating van leerlingen tot het havo. Het toelatingsgesprek lijkt een goed middel te zijn om de motivatie en werkhouding van de leerling te bespreken. Het is te prefereren het gesprek al begin van het kalenderjaar (januari, uiterlijk februari) plaats te laten vinden. Zo krijgen leerlingen de gelegenheid om zich na het gesprek verder te oriënteren, mocht havo niet de juiste optie lijken, of een extra sprint te trekken om de juiste resultaten (cijfers) te behalen. Met het oog op de gevraagde transparantie vanuit politiek en maatschappij lijkt het van belang transparant te zijn over de inhoud van het gesprek, wat de leerling kan verwachten en welke criteria er gebruikt worden om tot een advies te komen.

3.3.3 Het doubleerverbod

Het verbod op doubleren kan op de meeste weerstand rekenen, zowel in de media en politiek als ook onder de scholen zelf. Havo-scholen die de regel hanteren doen dit om de leerling te beschermen. Scholen die er voorstander van zijn geven aan het niet oneerlijk te vinden ten opzichte van de havo-leerlingen omdat de horizontale overstap als de eerste keer zittenblijven kan worden gerekend. Er is ook erkenning voor het gegeven dat leerlingen en ouders dit geen gelijke behandeling vinden. Scholen stellen daar overigens ook bij dat je er door de Onderwijsinspectie op wordt afgerekend als je leerlingen wel de kans geeft te doubleren. Er is weinig bekend over of het een effectieve maatregel is. We weten niet hoe het de leerlingen zou zijn vergaan als zij wel een tweede kans hadden gehad en er is weinig bekend over de leerlingen die niet verder kunnen.

Scholen wijzen er op dat in veel gevallen het een individuele afspraak betreft tussen de leerling en de school als onderdeel van de selectieprocedure. In feite zegt de school ~~we~~ ^{we} adviseren je het niet te doen maar we willen je wel een kans geven want misschien zien we het verkeerd. De leerling die anders afgewezen wordt krijgt nu de kans om te bewijzen dat de school ongelijk heeft. Het is daarom niet zondermeer in het voordeel van de leerling om het doubleerverbod te verbieden.

32% van de scholen uit het ledenpanel kent een doubleerverbod, en 56% van het ledenpanel vindt een doubleerverbod niet terecht. Hierin ziet de VO-raad voldoende ruimte om het doubleerverbod ter discussie te stellen. De maatregel kan beschouwd worden als niet wenselijk op grond van een gelijke behandeling tov leerlingen uit drie havo en het gegeven dat leerlingen twee keer mogen doubleren. Uit het feiten- en cijferoverzicht blijkt bovendien dat het doubleerverbod er de kennelijke oorzaak van is dat de uitstroom uit havo 4 van vmbo-ers hoger is dan van havo 3 leerlingen.

Een punt van aandacht bij het afschaffen van het doubleerverbod is er overigens wel. Een doubleerverbod is immers in veel gevallen een negatief advies met daarbij een kans, een afspraak met de leerling. De VO-raad vindt dat scholen in een uitzonderlijk geval deze afspraak wel moet kunnen maken, namelijk als het alternatief is dat een leerling wordt afgewezen. Goed afgesproken moet worden onder welke condities een doubleerverbod bij een individuele leerling kan worden gegeven.

Samenvattend kan worden gesteld dat een algemeen doubleerverbod voor alle vmbo-instromers niet wenselijk is (en niet eerlijk ten opzichte van de havo 3-leerlingen) maar dat in individuele gevallen die anders zouden worden afgewezen de school de leerling deze kans mag bieden.

3.4 Voorstellen voor verbetering van de aansluiting

Scholen vinden dat het probleem bij de wortel zou moeten worden aangepakt en dat is dat de aansluiting tussen vmbo en havo niet goed is omdat vmbo tl oorspronkelijk is ingericht als voorportaal voor het mbo. Er is dus teveel programmatische frictie en de cultuur is te verschillend. Bij de programmatische frictie worden de basisvakken wiskunde, Nederlands en Engels genoemd, en dan weer vooral wiskunde. Het niveau van deze vakken kan, en van wiskunde moet omhoog, is de mening. Dit is ook uit eerder onderzoek van de VO-raad gebleken ²⁹.

²⁹ Idem 5

Scholen is gevraagd welke maatregelen zij wenselijk zouden vinden. Hieronder volgen de meest genoemde initiatieven. Er zijn overigens al veel scholen waar allerlei initiatieven lopen en waar van geleerd kan worden

Hieronder volgen de maatregelen die meer dan 10 keer zijn genoemd	
Maatregelen die het vmbo kan nemen :	
Gericht op programmatische aansluiting	
TL+ opleiding uitbouwen, plusprogramma inrichten voor kernvakken, (aansluitings) Havo-modules in leerjaar vmbo 4, extra leerstof. Aparte stroom van potentiële havisten in vmbo., vakinhoud didactiek aanpassen.	xxxx
Meer kennis van de kernvakken bijbrengen (dus meer uren Nederlands, Engels en wiskunde). Trainen van de vaardigheden die nodig zijn voor een goede overstap van tl4 naar havo.	xxx
7e vak verplicht, verplicht laten kiezen extra vak.	xx
Aanpassen van de eindtermen, niveauverhoging, hogere (examen-) eisen stellen (weer C en D niveau?).	xx
Maken van een groot (sector-) werkstuk (in havo setting).	x
Gericht op voorbereiding, LOB en samenwerking havo	
Extra ondersteuning na CE, speciaal programma in de zomermaanden, o.a. wiskunde en mee laten lopen met havo na CE.	xxx
Goede advisering in klas 3, voorlichting over vakkenpakket, verbetering LOB, heldere informatievoorziening aanbieden, oud-leerlingen laten vertellen.	xxx
Inzet van een gemengd havo en vmbo team docenten, goed overleg, van te voren afstemming onderwijsprogramma vmbo-tl 4 met havo 4, samenwerking met havo.	xxx
Extra ondersteuning (begeleiding) en extra leerstof voor leerlingen in de bovenbouw vmbo, meer nadruk op zelfstandig werken, laten wennen aan havo: werkhouding, motivatie.	xxx
Gericht op vroegtijdig determineren	
Beter en vroegtijdig (dmv gesprek) determineren wie geschikt voor havo is. Daarbij kijken naar capaciteiten, motivatie en werkhouding. Vroegtijdig laten voorsorteren en eerder selecteren voor de overstap.	xxx

Maatregelen die havo kan nemen:	
Gericht op hulp in het vmbo en samenwerking vmbo-havo	
'Bemoeizorg' leveren aan potentiële havo-kiezers onder de vmbo-leerlingen. Anticiperen op de doorstroom, aansluitingsmodules verzorgen op het vmbo.	xxx
Helderheid omtrent het minimale kennis- en abstractieniveau, doorlopende leerlijn.	xx
Goede terugkoppeling naar vmbo.	x
Lespakketten voor kansrijke vmbo-ers, proeflessen geven.	x
Docenten benoemen die in havo en in tl werken.	x
Frequent overleg tussen vmbo en havo op docenten- en decanenniveau; gezamenlijke projecten om de overstap te vergemakkelijken.	x
Gericht op de periode tussen CE en start havo 4	
Extra programma in de zomer tussen CE en start havo 4.	xx
Warme overdracht, goed aanname beleid, motivatiegesprek.	xx
Helderheid over eisen etc. Hoge drempel handhaven om mislukking te voorkomen, reële toelatingseisen stellen.	
Gericht op het havo programma	
Meer uren geven, extra programma, bijspijker cursus, instapcursus.	xxx
Meer en intensieve begeleiding bij de start in 4 havo en waar nodig hulp bij vakken, maatwerk, extra mentoruren	xxx
Goede aansluiting qua didactiek, meer praktisch, veranderen pedagogisch. didactische aanpak, kleinere groepen, geen zelfstandige studiehouding verwachten, tijd gunnen om te wennen en te integreren.	xxx
Extra training in specifieke vaardigheden bij doorstromers gericht op het studieklimaat in havo.	xx
Inhaalprogramma wiskunde en Engels.	xx
Speciaal instroomprogramma voor vmbo-ers waar je na de intake in terecht komt.	x
Docenten ter beschikking stellen, informeren van de docenten welke leerlingen zijn ingestroomd vanuit vmbo.	x
Weten, met welke bagage leerlingen binnenkomen. Waar zitten mogelijke deficiënties en denk na, hoe je daarmee omgaat.	x
Strak begeleiden, met name in het begin. Extra aandacht voor studiehouding, hou vast aan kwaliteitsnormen, eisen stellen	x

Samenvattend kunnen we zeggen dat er een duidelijke lijn uit de reacties naar voren is gekomen:

1. Programmatische aanpassing en vroeg determineren

Men vindt in het vmbo een programmatische aanpassing noodzakelijk. Dat varieert van structurele maatregelen als het eindniveau verhogen, inhoud aanpassen en een potentiële havo-stroom instellen tot en met meer aanvullende maatregelen als aansluitingsmodulen invoeren, extra vakken naast de reguliere stof etc.

Als er twee stromen zouden zijn, is het belangrijk vroeg te determineren en vroegtijdig het gesprek met de leerling te hebben over capaciteiten en motivatie.

2. Voorbereiden na het CE

Wat betreft de overgang van vmbo en havo zijn beide partijen het erover eens dat de periode na het centraal examen gebruikt zou kunnen worden om leerlingen zich te laten voorbereiden op het havo. Hiervoor worden verschillende initiatieven genoemd zoals: instapcursus, zomercursus, bijspijkerprogramma etc. De VO-raad zal het komend jaar deze initiatieven verder bespreken en stimuleren dat vmbo- en havo-scholen dit oppakken.

3. Extra begeleiding in het havo

Bij de vraag wat het havo zou kunnen doen, zien we met name initiatieven in de sfeer van de begeleiding. De teneur is dat toelatingscriteria stellen goed is maar dat de leerlingen ook extra begeleiding verdienen. Dit geldt zowel voor aspecten als cultuur en werkhouding, als ook voor extra hulp bij de vakken.

3.5 Wat kan de overheid doen

Naast dat gevraagd is wat het vmbo en havo kunnen doen, is de leden ook de vraag voorgelegd welke maatregelen vanuit de overheid wenselijk zijn.

Maatregelen die overheid kan nemen	
Zorgen dat de structuren (sectoren/profielen) probleemloos op elkaar aansluiten. Zorgen dat de vakinhouden beter op elkaar aansluiten.	xxx
Geef scholen de ruimte die zij op grond van jarenlange ervaring hebben verkregen. Erkennen dat een drempelloze overstap niet in het belang van de leerling is, erkennen dat een vmbo-tl leerling niet altijd havo aankan.	xxx
Kwaliteitseisen vmbo-t op het niveau van de vroegere mavo d brengen. Versterking diploma eisen, verzwaring vmbo-tl, zwaardere eindexameneisen.	xxx
Scholen niet 'afstraffen' via opbrengstenoordeel als havo toch te hoog gegrepen blijkt voor mavo-leerling, geen rendementseis neerleggen.	xxx
Ook in vmbo Engels en wiskunde verplichten. CE-cijfers NE EN WI 7,0 of hoger voor toelating tot havo.	
Hogere vergoeding voor leerlingen die via vmbo havo instromen, eventueel output financiering.	
Richtlijnen opstellen, Regelgeving omtrent aansluiting, zorgen dat vmbo leerlingen overal dezelfde kansen hebben, uniform toelatingsbeleid, landelijke afspraak.	xxx
Meer uren financieren, zorgen voor voldoende middelen voor extra begeleiding.	xx
Vertrouwen hebben in de scholen en dat zij goed weten welke eisen ze willen stellen bij goede overgang. Terughoudendheid en ruimte bieden. Scholen de verantwoordelijkheid geven.	xx
Zorgen dat het mbo aantrekkelijker wordt, imagoverbetering.	xx
Invoeren 6 jarige havo.	x

In de vorige paragraaf hadden we al gezien dat de meeste scholen geen landelijke afspraken willen over toelatingscriteria (59%) en een kleiner deel wel. Bij de vraag welke maatregelen de overheid kan nemen zien we dit terug. Scholen willen enerzijds de ruimte en het

vertrouwen hebben om te doen wat zij voor de leerlingen het beste achten. Anderzijds zien we terug dat er ook behoefte is aan eenduidigheid, uniform toelatingsbeleid en landelijke afspraken. In hoofdstuk 4 formuleren we ons eindadvies en komen we hierop terug

Hoofdstuk 4 Eindadvies: de sector aan zet

Op basis van de ledenpeiling wordt duidelijk dat scholen criteria stellen om vóór te selecteren op leerlingen die de juiste capaciteiten, houding en motivatie hebben voor het havo om het havo ook succesvol af te kunnen ronden. De criteria zijn dus bedoeld om het belang van de leerling te dienen. De meeste scholen wensen geen landelijke afspraken vanuit de overheid over toelatingscriteria (59%).

Daarentegen wil de politiek en de maatschappij juist meer eenduidigheid en transparantie in toelatingscriteria. Zij willen daarin de autonomie van de scholen respecteren. Tegelijk hechten ze zeer aan kansen voor leerlingen om door te kunnen stromen. De minister heeft aangegeven aan de Tweede Kamer afspraken te willen maken met het onderwijs en oplossingen te willen horen van de VO-raad. Met betrekking tot het doubleerverbod dreigt de minister dit te gaan regelen als de sector het zelf niet op lost.

In ons advies proberen wij tegemoet te komen aan de context. Onze leden willen niet dat criteria voor hen geregeld gaan worden. Tegelijkertijd wil de politiek meer houvast. Wij stellen daarom voor om als sector afspraken te maken over de toelatingscriteria, waarbij het uitgangspunt is dat de afspraken aansluiten bij hetgeen de scholen nu al doen, maar wel de uniformiteit bieden waar politiek én leerlingen en ouders behoefte aan hebben. De afspraken van de sector kunnen weer gemonitord worden door Vensters voor Verantwoording.

4.1 Naar een gedragscode

De vorm van de afspraak zal de VO-raad de komende periode verder met de leden bespreken. Gedacht zou kunnen worden aan een toelatingscode havo 4q waar de leden zich aan committeren.

Transparantie over toelatingseisen

In de code wordt allereerst vastgelegd dat de toelatingscriteria helder en duidelijk door de school worden gecommuniceerd naar leerlingen, vmbo-scholen en ouders. De inhoud van de toelatingscriteria weerspiegelt de uitkomsten van het actieplan. De code geeft weer dat de selectiecriteria niet los van elkaar staan maar in gezamenlijkheid het instrument zijn om de juiste leerling op de juiste plek te krijgen.

Voor ouders en leerlingen, maar ook voor de aanleverende (vmbo-)scholen is het van groot belang tijdig te weten welke criteria de havo-scholen selecteren als het gaat om de toelating van leerlingen met een vmbo-tl diploma. In een toelatingscode zou daarover kunnen staan dat:

- de toelatingseisen moeten worden vermeld op de website en/of schoolgids van de school;
- de eisen tijdig aan bekend moeten worden gemaakt.

Selecteren op een gemiddeld cijfer

De VO-raad vindt het alles afwegende een logische stap om als sector tot gezamenlijke afspraken te komen over het stellen van eisen ten aanzien van (het gemiddelde) eindexamencijfer(s). Een kanttekening bij het gebruik van een landelijk gemiddelde is dat er niet een op onderzoek gebaseerd gemiddelde bekend is dat de minste leerlingen onterecht uitsluit en de meeste leerlingen terecht toelaat. Een eenduidig gebruik van gemiddelde cijfers als toelatingseis is eerlijk en verhoogt de transparantie.

In een toelatingscode zou kunnen staan dat :

- een school die een gemiddeld cijfer hanteert, (bijvoorbeeld) maximaal een 7 mag eisen;
- dit geldt ook voor het hanteren van een gemiddelde voor kernvakken;
- een school deze eis altijd in combinatie met een oriëntatiegesprek hanteert.

Selecteren op motivatie en werkhouding, het oriëntatiegesprek

Een gesprek is een nuttig middel om de motivatie en werkhouding van de leerling te bespreken. Het zou goed zijn als het gesprek een oriënterend karakter heeft waarin verwachtingen kunnen worden besproken en de leerling nog de kans krijgt zijn beslissing te heroverwegen. Juist om die reden wil de VO-raad in overweging geven de kennismakingsgesprekken eerder te laten plaatsvinden, bijvoorbeeld al in januari als de leerling en de school het gemiddelde eindcijfer nog niet weten. Vanwege het karakter van het gesprek geeft de VO-raad ook in overweging om op basis van een gesprek geen afwijzing te geven maar een advies. Daarnaast vindt de VO-raad het belangrijk dat scholen ook transparant zijn over de inhoud van gesprek, wat de leerling kan verwachten en welke criteria er gebruikt worden om tot een advies te komen.

In een toelatingscode zou geregeld kunnen worden dat:

- een school een oriënterend advies gesprek voert met de leerling;
 - dat bij voorkeur doet een aantal maanden voor het examen
 - dat zich concentreert rond motivatie, werkhouding en verwachtingen
- het advies leidt tot een advies aan de leerling;
- de school transparant is over de inhoud en consequenties.

Verbod op doubleren

Een meerderheid van het ledenpanel vindt een doubleerverbod niet terecht. De argumenten daarvoor zijn bekend en breed uitgemeten in de media. Tegelijkertijd wijzen scholen er op dat het in veel gevallen een individuele afspraak betreft tussen de leerling en de school als onderdeel van de selectieprocedure. In feite zegt de school ~~we~~ we adviseren je het niet te doen maar we willen je wel een kans geven want misschien zien we het verkeerd. De leerling die anders afgewezen wordt krijgt nu de kans om te bewijzen dat de school ongelijk heeft. Het is daarom niet zondermeer in het voordeel van de leerling om het doubleerverbod te verbieden.

Kern is dat een algemeen doubleerverbod voor alle vmbo-instromers niet wenselijk is (en niet eerlijk ten opzichte van de havo 3 leerlingen) maar dat in individuele gevallen die anders zouden worden afgewezen, de school de leerling deze kans mag bieden.

In een toelatingscode kan vermeld worden dat:

- de school geen doubleerverbod hanteert tenzij er zwaar wegende redenen zijn om met een individuele leerling hierover een afspraak te maken.
- een doubleerverbod nooit gebruikt wordt los van de andere selectiecriteria

De zwaar wegende redenen dienen verder uitgewerkt te worden.

4.2 Gewenste maatregelen om de aansluiting te verbeteren

Scholen vinden dat het probleem bij de wortel zou moeten worden aangepakt en dat is dat de aansluiting tussen vmbo en havo niet goed is omdat vmbo-tl oorspronkelijk is ingericht als voorportaal voor het mbo. Er is dus teveel programmatische frictie en de cultuur is te

verschillend. Bij de programmatische frictie worden de basisvakken wiskunde, Nederlands en Engels genoemd, en dan weer vooral wiskunde. Het niveau van deze vakken kan, en van wiskunde moet, omhoog is de mening. Dit is ook uit eerder onderzoek van de VO-raad gebleken.³⁰

De VO-raad zal het komend jaar actief de volgende initiatieven met de leden bespreken en stimuleren:

1. Programmatische aanpassing en vroeg determineren

In het vmbo vindt men een programmatische aanpassing noodzakelijk. Dat varieert van structurele maatregelen als het eindniveau verhogen, inhoud aanpassen en een potentiële havo-stroom instellen tot en met meer aanvullende maatregelen als aansluitingsmodulen invoeren, extra vakken naast de reguliere stof etc.

Als er twee stromen zouden zijn, is het belangrijk vroeg te determineren en vroegtijdig het gesprek met de leerling te hebben over capaciteiten en motivatie.

2. Voorbereiden na het CE

Wat betreft de overgang van vmbo naar havo zijn beiden het erover eens dat de periode na het centraal examen gebruikt zou kunnen worden om leerlingen zich te laten voorbereiden op het havo. Hiervoor worden verschillende initiatieven genoemd zoals: instapcursus, zomercursus, bijspijkerprogramma etc.

3. Extra begeleiding in het havo

Bij de vraag wat het havo zou kunnen doen zien we met name initiatieven in de sfeer van de begeleiding. De teneur is dat toelatingscriteria stellen goed is maar dat de leerlingen ook extra begeleiding verdienen. Dit geldt zowel voor aspecten als cultuur en werkhouding, als voor extra hulp bij de vakken.

³⁰ Idem 5

Bijlage 1 Bronvermelding en literatuur

Voor het opstellen van dit rapport en van de tabellen van de instroom, doorstroom, uitstroom en bestemming van vmbo GL/TL en havisten is dankbaar gebruik gemaakt van de volgende bronnen:

Literatuur

Bronneman-Helmers, Herweijer & Vogels, 2002, Voortgezet onderwijs in de jaren negentig.

Esch, W. van & Neuvel, J. (2007). Stroomlijnen, onderzoek naar de doorstroom van vmbo naar havo. \mathfrak{S} -Hertogenbosch: CINOP.

Esch, W. van & Neuvel, J. (2009). Een stukje van de Nederlandse droom, doorstroom van vmbo naar havo. \mathfrak{S} -Hertogenbosch/Amsterdam: Expertisecentrum Beroepsopleiding.

Esch, W. van & Neuvel, J. (2010). Van vmbo naar havo: tweestrijd over tweesprong? \mathfrak{S} -Hertogenbosch/Amsterdam: Expertisecentrum Beroepsopleiding.

Linden, C.A. van der (2010). Latere selectie voortgezet onderwijs, Een gevalstudie naar de gecombineerde mavo/havo brugklas. Masterscriptie onderwijskunde UvA

Monnik, K., Oostrom, H. van, Bossers, G. Smit, H. m.m.v. Ommeren, C. van & Rookmaker, H. (2010). T(L)-splijting: van vmbo-tl naar havo of mbo. Utrecht: VO-raad.

Obbink, H. Verbod op zittenblijven nekt vmbo. \mathfrak{S} . Dagblad Trouw van 24 november 2010

Prick, L. \mathfrak{M} vmbo houdt tweedeling in maatschappij in stand. \mathfrak{M} in NRC Handelsblad van 6 september 2010

Spits, 15-10-2010, p.14

Zoontjes, P. Soepele overgang van vmbo naar havo. Een wens van veel ouders, MR magazine, nummer 12, december 2010

Websites

VO-raad: www.vo-raad.nl/actueel/nieuws/afspraken-doorstroming-vmbo-havo

Nationale Onderwijsgids:

www.nationaleonderwijsgids.nl/anp/index.php?item_id=191&anp_id=2309

Leidsch dagblad: www.regionieuws.nl/link/1056234/Overstap_naar_havo_erg_lastig.html

Overzicht moties en (antwoorden op) kamervragen

Vragen van het lid Van der Ham (D66) van 15-10-2010 inzake het weigeren van vmbo-t-geplomeerden bij het havo.

Vragen van de leden Celik en Marcouch (beiden PvdA) van 19-10-2010 inzake de uitspraken van de Ombudsman over afgestudeerde vmbo'ers die worden geweigerd door havo-opleidingen.

Vragen van het lid Van der Ham (D66) van 25-11-2010 inzake het bericht dat het verbod op zittenblijven op de havo voor doorstromers uit het vmbo funest is.

Vragen van de leden Ferrier en Biskop (beiden CDA) van 26-11-2010 inzake het rapport 'Van vmbo naar havo'.

Vragen van het lid Celic (PvdA) van 26-11-2010 inzake het verbod voor vmbo doorstromers vierde klas te doubleren.

OCW, Brief aan Tweede Kamer der Staten-Generaal, referentienummer 244739, 3 november 2011

OCW, Brief aan Tweede Kamer der Staten-Generaal, referentienummer 260955, 25 november 2011

Motie Van der Ham c.s. over transparante en eenduidige toelatingseisen voor de havo (32500 VIII, nr. 25)

Motie-Çelik/Voordewind over toelatingseisen in relatie tot kansen van leerlingen (32500 VIII, nr. 14);

Gebruikte Discussiegroepen online

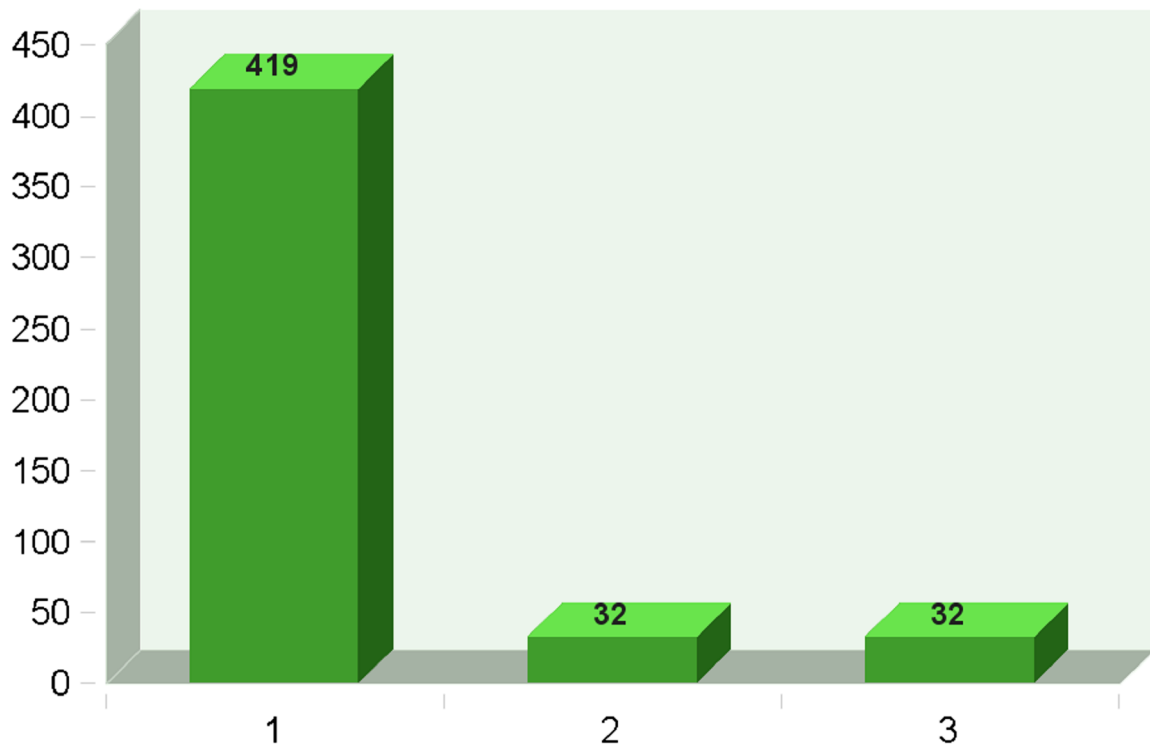
LinkedIn Netwerk Onderwijsinnovatie
LinkedIn Vmbo Onderwijs
LinkedIn VO-netwerk

Bijlage 2 Resultaten ledenpanel

8 1. Hanteert u op dit moment aanvullende toelatingseisen bij de overgang van vmbo naar havo?

Vraagtype: 1 antwoord per respondent

Aantal respondenten: 483

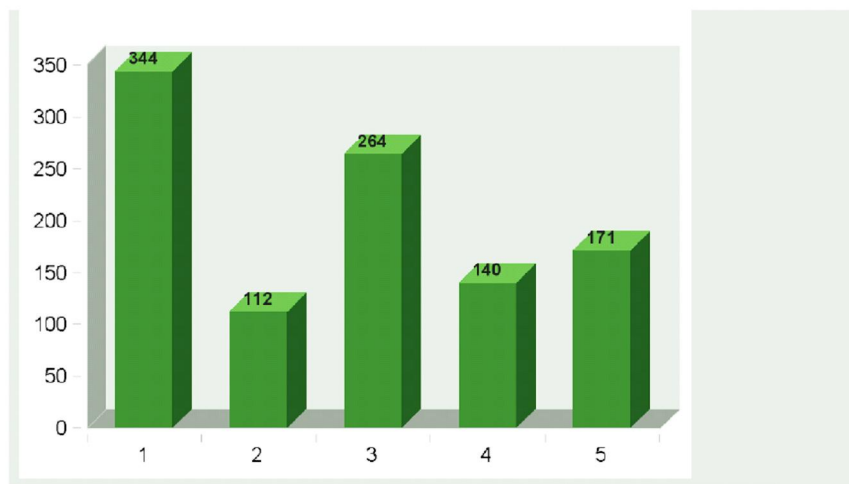

Antwoord	Aantal	Percentage
1. Ja (ga door naar vraag 2)	419	86%
2. Nee (ga door naar vraag 4)	32	6%
3. Niet van toepassing (ga door naar vraag 4)	32	6%

9 2. Wat is de aard van de aanvullende toelatingseisen? (meerdere antwoorden mogelijk)

Vraagtype: Meerdere antwoorden per respondent

Aantal respondenten: 427

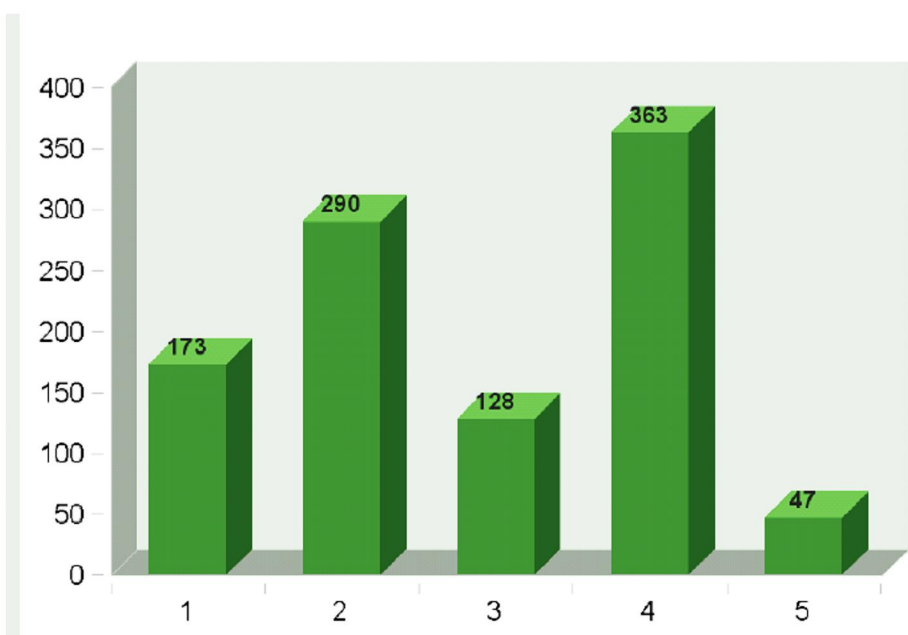

Antwoord	Aantal	Percentage
1. Gemiddeld cijfer	344	80%
2. Gemiddeld cijfer voor bepaalde kernvakken	112	26%
3. Persoonlijk (motivatie)gesprek	264	61%
4. Verbod op doubleren	140	32%
5. Anders, namelijk:	171	40%

10 3. Kunt u aangeven welke motieven voor uw school een rol spelen om aanvullende toelatingseisen te stellen? (meerdere antwoorden mogelijk)

Vraagtype: Meerdere antwoorden per respondent

Aantal respondenten: 412

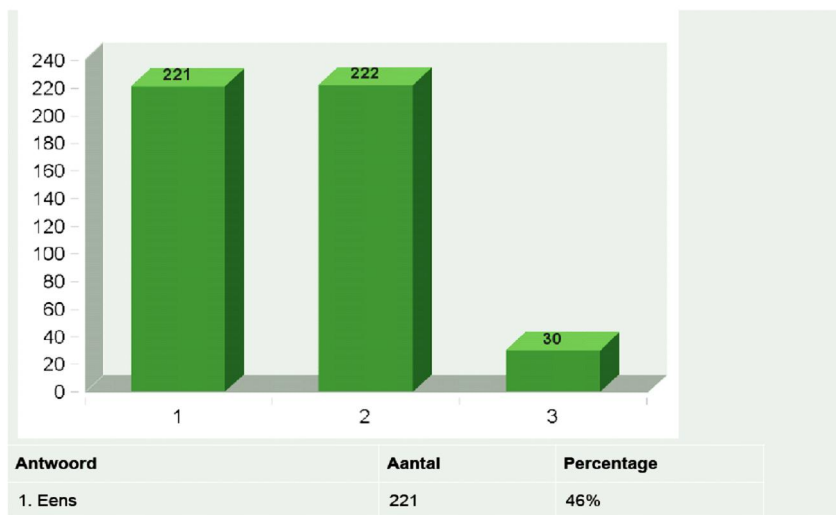

Antwoord	Aantal	Percentage
1. Leerlingen komen binnen met te weinig kennis en vaardigheden	173	41%
2. Leerlingen moeten goed gemotiveerd zijn voor havo	290	70%
3. De school wordt afgerekend op haar onderwijsrendement	128	31%
4. Het verhoogt de kansen van een leerling om de eindstreep te halen	363	88%
5. Anders, namelijk:	47	11%

11 4a. Teveel vmbo-leerlingen haken af omdat ze met de verkeerde motivatie naar het havo komen

Vraagtype: 1 antwoord per respondent

Aantal respondenten: 473

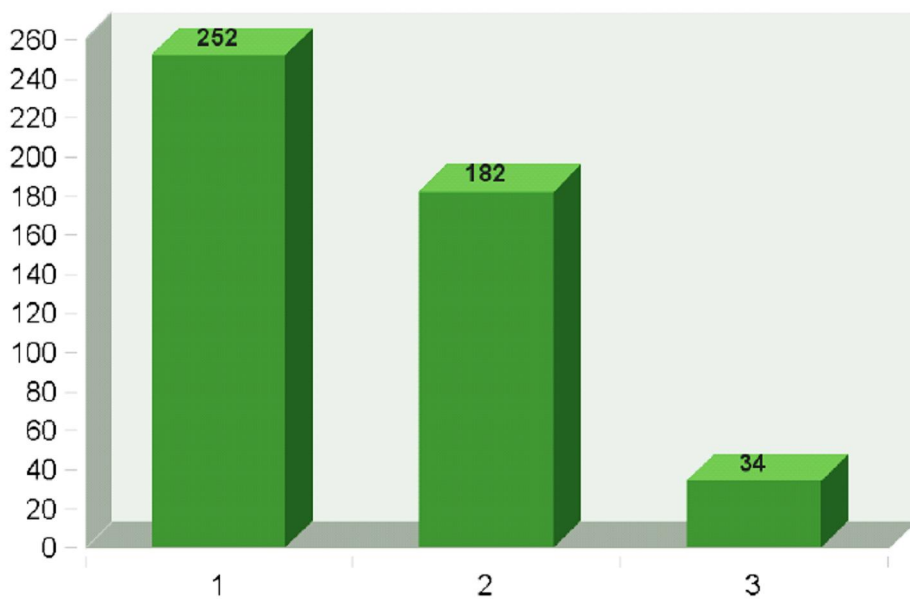

Antwoord	Aantal	Percentage
1. Eens	221	46%
2. Oneens	222	46%
3. Geen mening	30	6%

12 4b. We moeten er alles aan doen om leerlingen van het vmbo de kans te geven via het havo naar het hbo te gaan.

Vraagtype: 1 antwoord per respondent

Aantal respondenten: 468

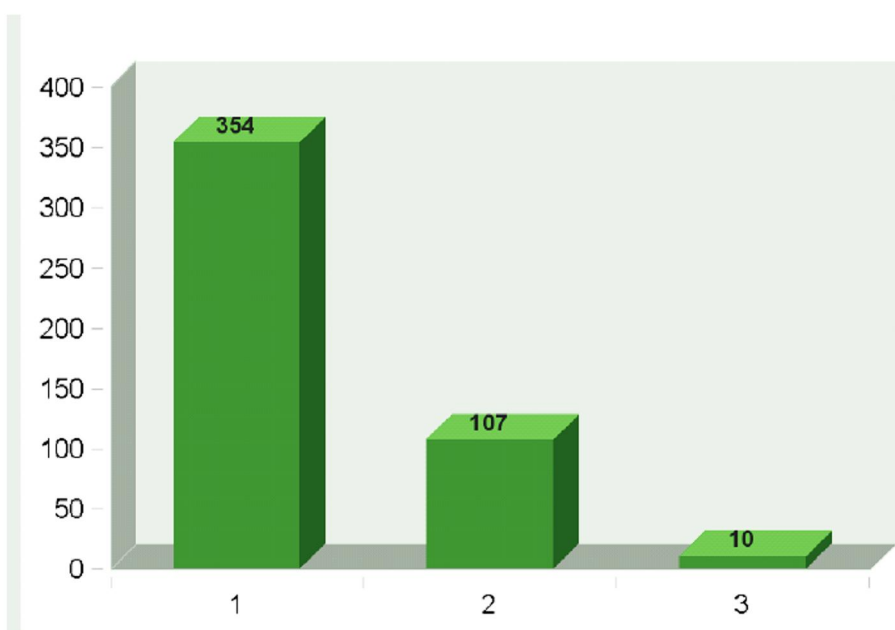

Antwoord	Aantal	Percentage
1. Eens	252	53%
2. Oneens	182	38%
3. Geen mening	34	7%

13 4c. Een drempelloze overgang van vmbo naar havo is een ideaalbeeld waar we zoveel mogelijk naar kunnen streven, maar die niet realistisch is

Vraagtype: 1 antwoord per respondent

Aantal respondenten: 471

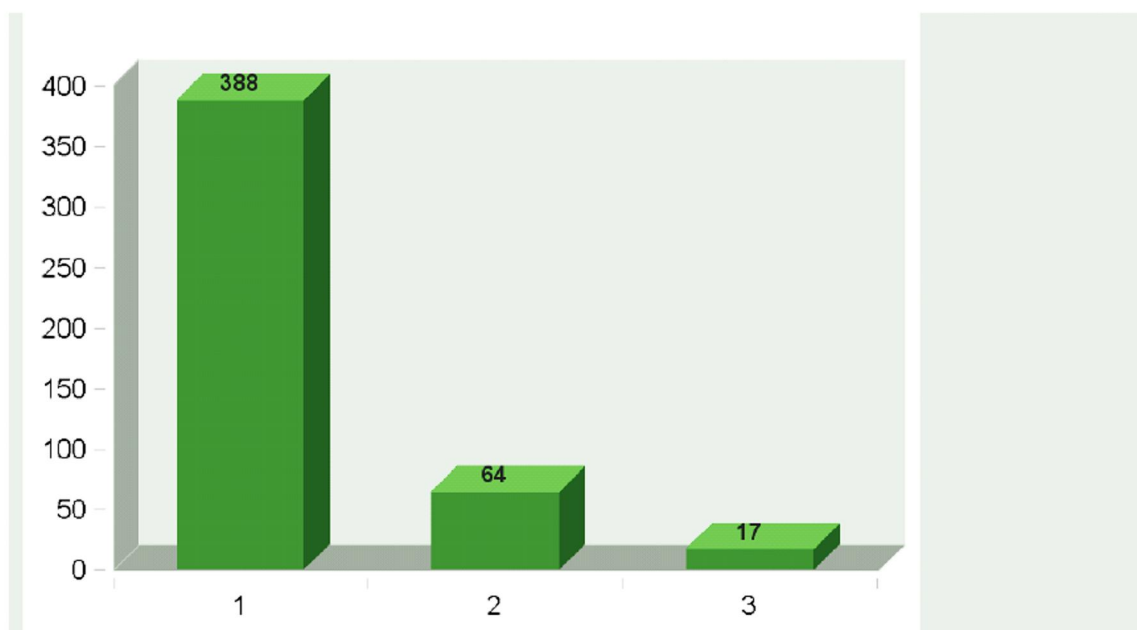

Antwoord	Aantal	Percentage
1. Eens	354	75%
2. Oneens	107	22%
3. Geen mening	10	2%

14 4d. De aanvullende eisen zijn terecht zolang de aansluiting tussen vmbo en havo niet optimaal is

Vraagtype: 1 antwoord per respondent

Aantal respondenten: 469

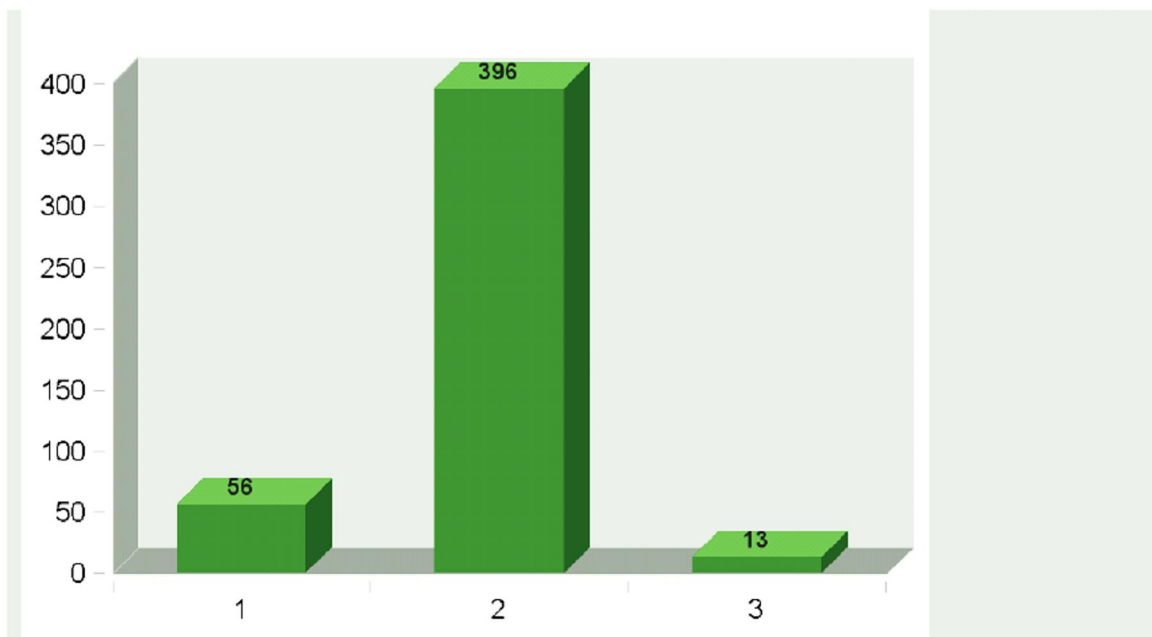

Antwoord	Aantal	Percentage
1. Eens	388	82%
2. Oneens	64	13%
3. Geen mening	17	3%

15 4e. De aanvullende eisen zijn onterecht omdat de kansen van leerlingen hierdoor worden belemmerd

Vraagtype: 1 antwoord per respondent

Aantal respondenten: 465

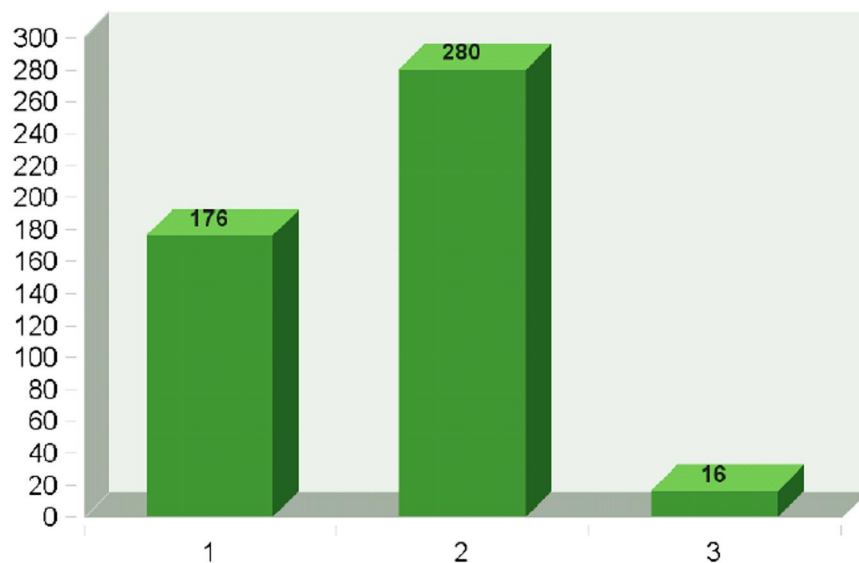

Antwoord	Aantal	Percentage
1. Eens	56	12%
2. Oneens	396	85%
3. Geen mening	13	2%

16 5. Vindt u het wenselijk om landelijke afspraken te maken over de aard van de toelatingseisen (bijvoorbeeld over het gemiddelde cijfer of over motivatiegesprekken)?

Vraagtype: 1 antwoord per respondent

Aantal respondenten: 472

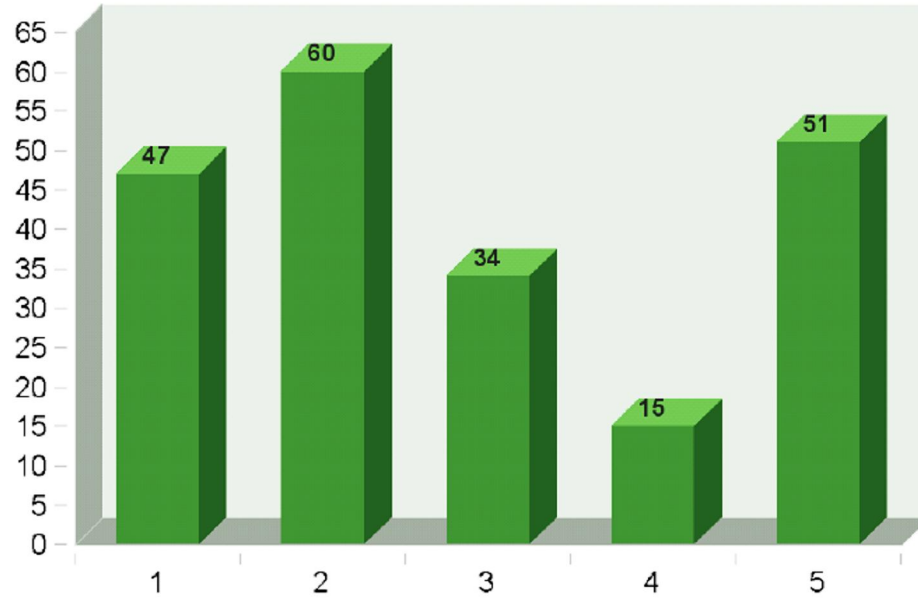

Antwoord	Aantal	Percentage
1. Ja (ga door naar vraag 6)	176	37%
2. Nee (ga door naar vraag 7)	280	59%
3. Geen mening (ga door naar vraag 7)	16	3%

17 6. Waar zouden landelijke afspraken het beste betrekking op kunnen hebben?

Vraagtype: 1 antwoord per respondent

Aantal respondenten: 207

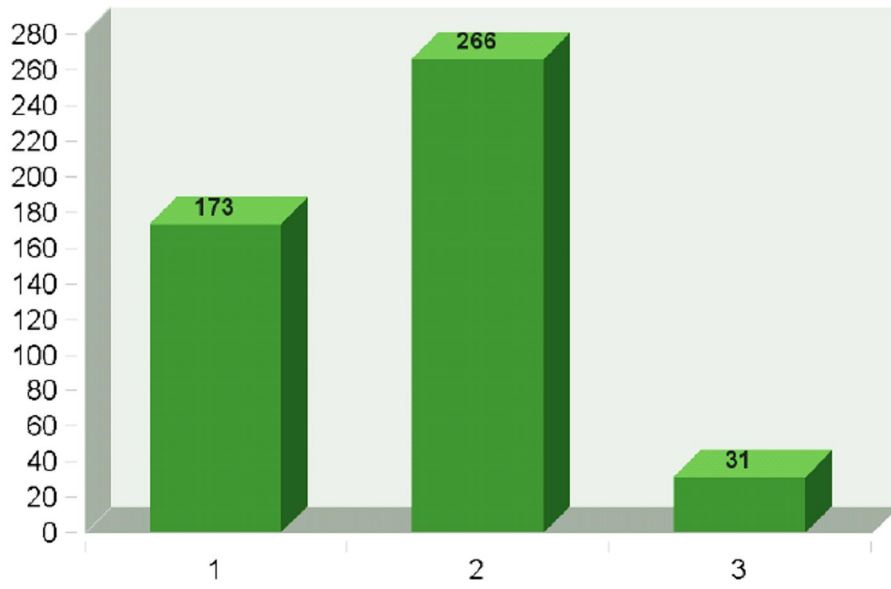

Antwoord	Aantal	Percentage
1. Gemiddeld cijfer	47	22%
2. Gemiddeld cijfer voor bepaalde vakken	60	28%
3. (motivatie)gesprek	34	16%
4. Verbod op doubleren	15	7%
5. Anders, namelijk:	51	24%

18 7. Vindt u een doubleerverbod voor doorstromende vmbo'ers terecht?

Vraagtype: 1 antwoord per respondent

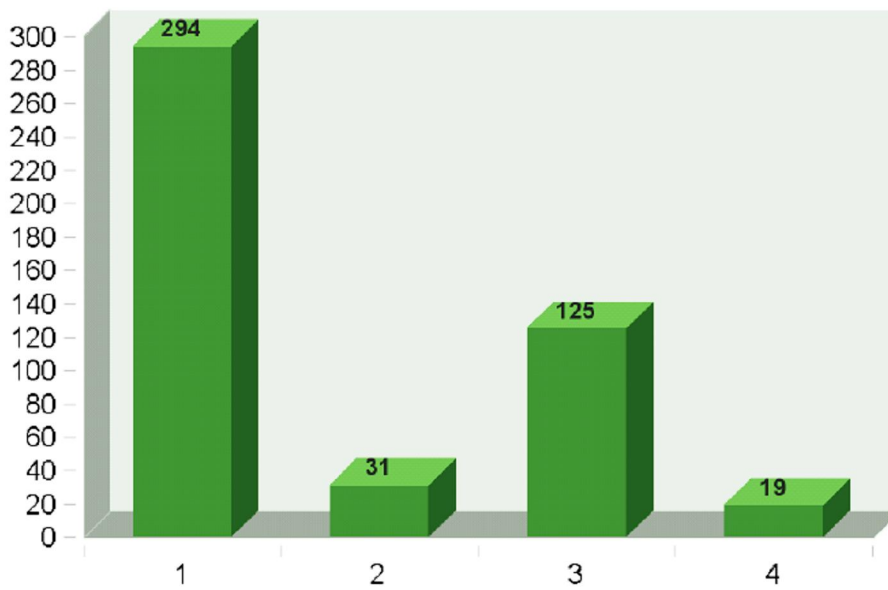
Aantal respondenten: 470

Antwoord	Aantal	Percentage
1. Ja	173	36%
2. Nee	266	56%
3. Geen mening	31	6%

19 8. Welke stelling spreekt u het meest aan ten aanzien van de aanvullende eisen? (slechts één antwoord mogelijk)

Vraagtype:	1 antwoord per respondent
Aantal respondenten:	469

Antwoord	Aantal	Percentage
1. Het blijft zoals het is: de school bepaalt of, en zo ja, welke aanvullende eisen worden gesteld	294	62%
2. Het is het beste als er één landelijk gemiddelde wordt afgesproken	31	6%
3. Het is het beste als er landelijke afspraken komen over welke aanvullende eisen een school hanteert	125	26%
4. Het is het beste als het de school wordt verboden aanvullende eisen te stellen	19	4%